

**ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ
ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПІДОЗРЮВАНОЇ
У РОЗКРАДАННІ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ**

**TACTICAL FEATURES OF INTERROGATING AN OFFICIAL OF A LOCAL
SELF-GOVERNMENT BODY SUSPECTED OF EMBEZZLING BUDGET FUNDS**

Статтю присвячено аналізу та узагальненню результатів наукових досліджень і правозастосовної практики щодо тактичних особливостей проведення допиту службових осіб органів місцевого самоврядування, підозрюваних у розкраданні бюджетних коштів. Розкрито послідовність та алгоритм дій слідчого на підготовчому етапі допиту, а також проаналізовано етапи проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Надається оцінка прийомам та методам отримання доказової бази при вчиненні розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування з використанням підроблених документів. З метою підвищення ефективності проведення розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень запропоновано деякі тактико-криміналістичні рекомендації щодо проведення допиту підозрюваного в умовах виникнення конфліктних та безконфліктних слідчих ситуацій.

***Ключові слова:** допит, тактичний прийом, підозрюваний, службова особа, розкрадання, конфліктна слідча ситуація, безконфліктна слідча ситуація.*

The article is devoted to the analysis and generalization of the results of scientific research and law enforcement practice regarding the tactical features of the interrogation of officials of local self-government bodies suspected of embezzlement of budget funds. It was determined that the interrogation itself is one of the key investigative (research) actions in the investigation of embezzlement of budget funds by officials of local self-government bodies, as it allows to establish the purpose, motives of its commission and the circle of participants in criminal activity. The sequence and algorithm of the investigator's actions at the preparatory stage of the interrogation are revealed, and the stages of this investigative (search) action are analyzed. An assessment is made of techniques and methods of obtaining an evidence base in the case of embezzlement of budget funds by officials of local self-government bodies with the use of forged documents. In order to increase the efficiency of the investigation of the investigated category of criminal offenses, some tactical and forensic recommendations are proposed for the interrogation of the suspect in conflict and non-conflict investigative situations. It was concluded that the tactical features of interrogation of officials of local self-government bodies, suspected of embezzlement of budget funds, are outlined by the following circumstances: 1) characteristics of the interrogated person; 2) characteristics of the person conducting the interrogation; 3) specific sphere, type and mechanism of illegal act; 4) the investigative situation that develops during the preparation and conduct of the interrogation.

***Key words:** interrogation, tactical reception, suspect, official, embezzlement, conflict investigative situation, non-conflict investigative situation.*

Постановка проблеми. Сутність допиту як слідчої (розшукової) дії полягає у розпитуванні допитуваної особи, наданні нею усних показань (у формі вільної розповіді або відповідей на поставлені питання), сприйнятті (вислуховуванні) і фіксуванні показань, а також посвідченні

правильності їх запису відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Допит є невід'ємною частиною діяльності у кримінальному судочинстві, одним із способів викриття обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Для підозрюваного та обвинуваченого участь у допиті є способом захисту від висунутої підозри або пред'явленого обвинувачення, а потерпілого – способом захисту своїх інтересів.

Вагомий науковий внесок у розробку проблем організаційно-правових, процесуальних, тактичних та психологічних аспектів допиту зробили вчені-криміналісти О.О. Алексєєв, Ю.П. Аленін, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, М.В. Салтєвський, С.М. Стахівський, Р.Л. Степанюк, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інші. Разом з тим, на сьогодні досить мало наукових досліджень, присвячених тактичним особливостям допиту службових осіб органів місцевого самоврядування, підозрюваних у розкраданні бюджетних коштів. Соціальна обумовленість криміналізації такого протиправного діяння, у свою чергу, визначає потребу у розробці нових сучасних методик удосконалення процесу доказування при досудовому розслідуванні цих кримінальних правопорушень. Тому у цьому дослідженні ми торкнемось питання проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит зазначеної категорії осіб, які підозрюються у вчиненні розкрадання бюджетних коштів. Власне, ця слідча (розшукова) дія є однією з ключових у кримінальному судочинстві, оскільки в ході її проведення одержується значна частина кримінально значимої інформації, необхідної для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Метою статті є аналіз тактичних особливостей проведення допиту службових осіб органів місцевого самоврядування, підозрюваних у вчиненні розкрадання бюджетних коштів, з метою отримання вичерпних і правдивих показань, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Допит – це найрозповсюдженіша та найбільш складна слідча (розшукова) дія, що полягає в отриманні від підозрюваних, потерпілих, свідків відомостей про обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Його проведення, зауважує Ю.К. Дорошенко, є трудомісткою діяльністю, яка потребує завчасної і якісної підготовки [1, с. 204]. Окрім того, наголошує дослідник, варто пам'ятати, що допитати особу не означає просто з нею провести бесіду. Йдеться про складний психологічний процес, який полягає в налагодженні співпраці з допитуваною особою, пошуку можливості заручитися підтримкою в досягненні цілей допиту [1, с. 204]. Тому надзвичайно важливо обрати правильну тактику допиту, адже влучний вибір тактичних прийомів з урахуванням особистості допитуваного, можливостей і всіх обставин провадження, а також точне їх застосування сприяє отриманню правдивих і повних показань, викриттю допитуваних у брехні чи усуненню добросовісної омани, дозволяє перевірити достовірність показань в ході допиту при найменших затратах часу та сил слідчого [2, с. 18].

В цілому, тактика допиту являє собою систему прийомів та способів, що базуються на кримінально-процесуальних нормах, і скеровані на отримання від допитуваного найбільш повної та правдивої інформації за фактом події, яка розслідується. Тактичні прийоми, які застосовуються слідчим в ході допиту, є засобами, за допомогою яких відбувається управління комунікаційним процесом та отримання об'єктивних даних. Їх вибір залежить від особистості допитуваного, практичних навичок і досвіду особи, яка допитує, предмета, умов та обставин допиту.

Переходячи до розгляду питання тактики допиту при розслідуванні посягань на бюджетні кошти службовими особами органів місцевого самоврядування, необхідно відмітити, що з криміналістичної точки зору такими протиправними діяннями є незаконне одержання (розкрадання, привласнення, шахрайство) бюджетних коштів з використанням офіційно наданих особі за посадою службових повноважень. Суспільно небезпечні діяння в бюджетній сфері не тільки шкодять бюджетному процесу, але і вчиняються всупереч нормам, які регламентують процес формування, розподілу та використання бюджетних коштів у тих сферах народного господарства, де використовуються бюджетні кошти для забезпечення виконання завдань та функцій держави, тобто у бюджетній сфері [3, с. 10]. Щодо зазначеного питання відмітимо наступне.

На стан якісного розслідування такого протиправного посягання, як розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування, безпосередньо впливає знання і розуміння слідчими органами положень та вимог бюджетного законодавства, нормативної регламентації повноважень органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, без знання яких неможлива як правильна кваліфікація дій винних осіб, та і результативне виконання інших процесуальних дій чи тактичних операцій. Зокрема, за даними проведеного опитування, 63 % працівників органів досудового розслідування відмітили вплив

указаних обставин на ефективність проведення допитів досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Водночас, слід пам'ятати, що бувають випадки, коли допит на початкових етапах розслідування може лише зашкодити кримінальному провадженню, спонукати причетних осіб до приховування або знищення доказів, переміщення прибутків від злочинної діяльності (у тому числі в іншій юрисдикції), впливати на свідків, посилювати заходи конспірації, чинити інші перешкоди слідству. Відповідно, плануючи слідчі (розшукові) дії, необхідно прогнозувати чи є вони доречними в конкретний момент і чи не зашкодять розслідуванню на інших етапах [4].

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, завжди є носієм значно більшої за своїм об'ємом інформації ніж потерпілі та свідки. Підозрюваний представляє для слідчого інтерес з трьох точок зору: 1) як особистість; 2) як учасник та спостерігач досліджуваної події, процесу та механізму її відображення; 3) як слідоутворюючий та слідоприймаючий об'єкт [5].

Типова особа економічного злочинця, її статус керівника або іншої службової особи взаємопов'язані злочинним умислом у системі господарювання і є основними елементами впливу на формування несприятливих слідчих ситуацій у ході досудового розслідування [6, с. 46]. У першу чергу, ці особи повною мірою використовують свої адміністративні та управлінські функції задля протидії розкриттю розслідуванню кримінального правопорушення, зокрема тиск на підлеглих працівників, свідків, інших осіб. До того ж, в їх розпорядженні наявна вся необхідна фінансово-господарська документація, що не виключає можливості її підробок, знищення тощо. І, нарешті, злочинці в галузі господарювання – це переважно обізнані, висококваліфіковані фахівці, які свій усталений досвід можуть застосовувати для розкрадань майна та інших зловживань, а отже, володіють достатніми суб'єктивними можливостями для професійної підготовки, вчинення, а в подальшому приховування події злочину [6, с. 46].

В кримінальних провадженнях досліджуваної категорії на етапі підготовки до допиту окресленню підлягає перелік питань, які необхідно з'ясувати в підозрюваного. Не зайвим буде залучення спеціаліста з бюджетування чи фахівця-економіста, який може надати допомогу у формулюванні запитань, визначити їхню черговість, представлення нормативної документації, на яку слідчий зможе посилається під час допиту підозрюваного. Він може надати слідчому значну допомогу у процесі підготовки речових доказів для пред'явлення на допиті та роз'ясненні спеціальної термінології. Не є виключенням безпосереднє залучення спеціаліста до проведення цієї слідчої (розшукової) дії з метою розширення практичних можливостей слідчого щодо одержання доказової інформації в кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Як зазначає Ю.К. Дорошенко, підготовка до допиту під час розслідування корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, повинна здійснюватися шляхом:

- ознайомлення з матеріалами кримінального провадження;
- збирання відомостей, що характеризують особу допитуваного;
- встановлення послідовності, в якій варто проводити допити;
- визначення предмета допиту;
- визначення часу, місця та учасників допиту;
- запрошення допитуваного та залучених осіб;
- організація техніко-криміналістичного забезпечення допиту;
- планування допиту, в рамках якого прогнозується ймовірна лінія поведінки учасників допиту, та визначаються відповідні тактичні прийоми допиту [1, с. 206].

Необхідно відмітити, що, для того, щоб точно сформулювати питання і не допустити прогалини у показаннях, слідчий повинен знати не лише обставини, що підлягають встановленню, а й криміналістичну структуру розкрадання бюджетних коштів. Це, зокрема, сприятиме якісному складанню плану допиту з послідуочим успішним використанням окреслених в ньому обставин під час його проведення. У плані допиту також рекомендується передбачити різні варіанти розвитку подій з метою варіювання ходу цієї слідчої (розшукової) дії.

За загальним правилом, до предмету допиту належать: обставини, пов'язані з власне подією кримінального правопорушення (спосіб, місце скоєння, час, наслідки та ін.); обставини, які встановлюють або заперечують вину окремих осіб; обставини характеру і розміру збитків, заподіяних протиправним діянням, обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Під час допиту підозрюваних у розкраданні бюджетних коштів, як правило, встановлюються: обставини налагодження схеми розкрадання бюджетних коштів; яка форма розкрадання бюджетних коштів застосовувалась (привласнення, розтрата, заволодіння шляхом зловживання

службовим становищем); нормативні акти та документи, на підставі яких виділялись, використовувались і спрямовувались бюджетні кошти; як саме конкретні повноваження, покладені на службову особу, використовувались під час вчинення розкрадання бюджетних коштів; обставини укладання і виконання відповідних угод щодо виконання певних видів робіт чи надання послуг; суб'єктивна сторона кримінального правопорушення (ставлення підозрюваного до вчиненого ним діяння, мета та мотиви дій); яким чином проводилась легалізація незаконно здобутих коштів; діяла особа одноосібно чи мала співучасників, роль останніх в механізмі злочинної діяльності; корумповані зв'язки; методи конспірації, які використовувались підозрюваним з метою непритягнення до кримінальної відповідальності тощо. У службової особи, зазначає Р. Шехавцов, з'ясовують її посаду, функціональні обов'язки, на підставі яких нормативно-правових актів вона визначена розпорядником бюджетних коштів, її обізнаність з питань бюджетного процесу, до якого рівня розпорядників бюджету належить установа, у якій ця особа працює, у якому територіальному органі ДК вона обслуговується, обставини прийняття рішення щодо порушення бюджетного законодавства, з якою метою, хто був ініціатором, організатором цих дій, ким готувалися, візувалися та затверджувалися документи, дані яких відображають порушення бюджетного законодавства, обставини перевірки службовими особами ДК документів на виділення коштів із бюджету, подальше фактичне використання цих коштів, у яких документах все це відображено, обставини виявлення злочину, вчиненого службовою особою, чи усвідомлював підозрюваний, що він порушує вимоги бюджетного законодавства, чи визнає він свою провину повністю, частково, та у які саме частині, або не визнає повністю і чому [7, с. 198].

Р.Р. Романенко в ході проведення допиту в кримінальних провадженнях про розкрадання вважає обов'язковим дотримання таких правил: 1) детальне вивчення та оцінка існуючих матеріалів у кримінальному провадженні (функціональних (посадових) обов'язків працівників, документів, які підтверджують право особи щодо здійснення діяльності, а також законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють відповідну діяльність); 2) проведення консультацій із спеціалістами у відповідній сфері діяльності разом із представленням відповідних документів для з'ясування незрозумілих обставин, що виходять за межі спеціальних знань слідчого, або залучення його до проведення допиту; 3) здійснення відеофіксації проведення допиту у випадках, якщо слідчий прогнозує зміну свідчень підозрюваним; 4) планування черговості проведення допитів різних осіб; 5) надання деяких документів допитуваному під час допиту, що є дієвим тактичним прийомом [8, с. 145-146].

В. Пісний, досліджуючи тактичні прийоми допиту під час розслідування технологій злочинного збагачення службовими особами, зауважує, що безпосередні виконавці кримінального правопорушення мають високий рівень поінформованості. Тому обставинами, які підлягають з'ясуванню в ході допиту, дослідник визначає: ініціаторів вчинення епізодів злочинної діяльності (у випадку вчинення технології злочинного збагачення у формі співучасті); предмет неправомірної вигоди; спосіб одержання неправомірної вигоди (контактний, безконтактний); місце, час, обставини одержання неправомірної вигоди службовою особою; момент виникнення умислу на одержання неправомірної вигоди та її подальшої легалізації; способи прибутку, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди; структуру підприємства, через яке здійснювали легалізацію, та його вид діяльності відповідно до статуту; строк діяльності з легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди; обставини, які свідчать про усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчиненого діяння (діянь); обставини, що свідчать про обізнаність щодо обставин незаконного походження майна, наявності мети його легалізації; мотив кримінальних правопорушень та умисел; місце знаходження фінансової документації; місце знаходження активів, одержаних службовою особою у вигляді неправомірної вигоди; взаємозв'язок легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди, з офшорними зонами [9, с. 123].

Досить структуровано, на нашу думку, окреслив обставини, які підлягають встановленню під час допиту і характеризують обстановку вчинення корупційного правопорушення, С.В. Томирин. Зокрема, такими обставинами науковець визначив:

1. Сферу діяльності, профіль органу публічної влади, структуру органу і місце у ньому службової особи.
2. Повноваження службової особи (які блага може надати, яким несприятливим наслідкам може запобігти).
3. Систему документообігу, що супроводжує діяльність органу або установи, а також прийняття рішень.

4. Систему обліку та контролю, їх недоліки, безконтрольність на певних ділянках служби.

5. Режим роботи, процедуру прийняття рішень (колегіально чи одноособово приймаються рішення, хто і як готує розгляд питань, яка черговість їх вирішення та інші особливості функціонування органу чи установи).

6. Виробничі, ділові, договірні та інші зв'язки з іншими органами та організаціями; підпорядкованість та підконтрольність, особисті та інші позаслужбові зв'язки службової особи, попередні місця роботи.

7. Недоліки діяльності органу (бюрократизм, затягування розгляду питань, злочинні традиції, недоліки в обліку, відсутність контролю та т. п.).

8. Особливості законодавчого регулювання діяльності службової особи, в тому числі недоліки нормативної регламентації, можливість прийняття рішень за розсудом службової особи, відсутність звітності та контролю, у тому числі й морального у вигляді кодексів честі та поведінки службових осіб та ін. [10, с. 179].

Оцінка слідчим наявних у кримінальному провадженні доказів повинна відбуватись з урахуванням доказової значимості. Слідчому необхідно чітко продумати послідовність їх пред'явлення, можливі реакції та вплив на підозрюваного з моменту пред'явлення доказу, і на основі цього зручно розмістити їх на робочій поверхні – місці, де відбуватиметься допит.

Підозрюваному в ході допиту можна ставити запитання, які можна умовно згрупувати на певні блоки відповідно до етапів незаконного одержання бюджетних коштів. Зокрема, можна виокремити такі блоки питань: 1) стосуються підготовки та організації розкрадання бюджетних коштів; 2) стосуються особливостей зняття та переведення коштів; 3) стосуються переведення грошових коштів в готівкову форму. Також, якщо підозрюваний зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, і вказує на підробку документів, що подавався для проведення незаконної операції з бюджетними коштами, під час допиту слід з'ясувати: чи самим підозрюваним були підроблені документи, якщо ні, то хто допомагав; місце; час; чи здійснювалось підроблення цього документа ним вперше тощо [11, с. 212].

Зауважимо: якщо мало місце розкрадання бюджетних коштів з використанням підроблених документів, в ході підготовки до проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії потрібно ознайомлюватися зі значною кількістю нормативно-правової документації у сфері регулювання порядку виконання посадових повноважень органом місцевого самоврядування щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій (наприклад, закупівля товарів, робіт і послуг за рахунок асигнувань з місцевого бюджету, витрачання коштів цільових фондів соціальної допомоги, фінансування капітальних ремонтів житлових будинків, капітальних ремонтів майна тощо).

Безпосередньо під час допиту у підозрюваного з'ясовуються такі питання: 1) за яких обставин учинено кримінальне правопорушення; 2) які способи застосовувалися (конкретні прийоми, операції, дії з підготовки, приховування, заволодіння грошовими коштами, схеми їх проходження тощо); 3) які ще протиправні дії ним було вчинено; 4) хто ще, окрім підозрюваного, і з якого часу залучався до злочинної діяльності, яка роль і функції кожного учасника; 5) протягом якого періоду було вчинене кримінальне правопорушення; 6) яка загальна сума грошових коштів утворилася в результаті незаконного одержання бюджетних коштів; 7) яким чином протиправні дії відображались у фінансово-бюджетній документації.

Тактичні прийоми допиту службової особи органу місцевого самоврядування, підозрюваної у розкраданні бюджетних коштів, або їх комбінації обираються залежно від ситуації цієї слідчої (розшукової) дії. Так, у безконфліктній ситуації (коли допитуваний бажає давати правдиві й повні показання) головним завданням допиту є одержання максимально повних та вичерпних показань, їх фіксація в протоколі допиту підозрюваного. Труднощі можуть бути зумовлені природним забуванням певних обставин, їх неправильним сприйняттям з об'єктивних або суб'єктивних причин. Тактичні прийоми, що застосовуються у цій ситуації, мають бути спрямовані на встановлення психологічного контакту, актуалізацію у пам'яті забутого тощо. Це можуть бути такі прийоми: відновлення у пам'яті певних обставин, деталізація свідчень, стимулювання позитивних якостей особи тощо [12, с. 143]. Важливо пам'ятати, що створення загальної сприятливої для спілкування психологічної атмосфери допиту, наявність психологічного контакту між учасниками кримінального судочинства (посадовою особою у вигляді слідчого з одного боку та учасником кримінального процесу у вигляді підозрюваного) надасть можливість слідчому набагато легше домогтися безконфліктності ситуації.

Під час допиту підозрюваного, який не заперечує свою вину, основним завданням слідчого є вичерпне отримання усіх відомих йому відомостей про обставини вчинення кримінального

правопорушення, в отриманні якомога детальнішої інформації про його протиправну діяльність та пов'язані з цим дії на всіх її стадіях (готування, вчинення і приховання наслідків). Незначні протиріччя та суперечності у показаннях підозрюваного слідчий повинен вирішити шляхом зіставлення конкретних фактів та за допомогою конкретизуючих, деталізуючих і контрольних запитань.

Разом з тим, під час вивчення кримінальних проваджень досліджуваної категорії нами було зафіксовано лише 26 % випадків повного визнання підозрюваним своєї за всіма епізодами розкрадання і бажання давати показання (безконфліктна ситуація).

У конфліктній ситуації, коли особа не бажає говорити правду, головне завдання слідчого полягає у викритті неправдивості показань і спонуканні до каяття та добровільного відшкодування заподіяних збитків (за наявності доказів вини особи). Тому тактичними прийомами допиту можуть бути такі: 1) пред'явлення доказів; 2) деталізація показань; 3) використання суперечностей у показаннях; 4) залучення спеціаліста (бухгалтера, технолога, інженера) до участі в допиті; 5) акцентуація позитивних якостей особи. Слід враховувати, що для матеріально відповідальних і службових осіб суттєве значення мають доводи, підкріплені даними, зафіксованими в документах, тому найбільш дієвими є тактичні прийоми та комбінації, пов'язані з пред'явленням під час допиту документів-доказів [13, с. 177–178].

За показниками нашого дослідження, в ході розслідування розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування переважають конфліктні ситуації допиту підозрюваного, пов'язані із запереченням тієї підозри, яка була йому повідомлена (74 %). У зазначеній ситуації протидія підозрюваного виявлялась у таких формах: а) категоричне заперечення своєї причетності до розкрадання, у тому числі дача неправдивих показань – 39 %; б) часткове визнання своєї провини, у тому числі за частиною епізодів – 26 %; в) повна або часткова зміна показань із правдивих на неправдиві – 21 %; г) відмова від показань на підставі ст. 63 Конституції України – 14 %. Такі дані отримані нами під час опрацювання кримінальних проваджень досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Також результати аналізу кримінальних проваджень дозволили нам засвідчити недоліки, які виникають при проведенні даної слідчої (розшукової) дії під час розслідування даного виду кримінальних правопорушень: а) неякісне планування допиту; б) неповне вивчення особистості допитуваної особи за браком часу; в) порушення послідовності проведення допитів. Щодо останнього недоліку варто вказати, що допит підозрюваного у розкраданні бюджетних коштів рекомендується проводити після допитів свідків та осіб, поінформованих про обставини вчинення протиправного діяння. Водночас, доцільним є негайний допит підозрюваного на місці затримання або безпосередньо після його доставляння до правоохоронного органу, поки він перебуває у стані розгубленості і своєрідного «оглушення», не побудував систему висування неправдивих версій, не продумав свою позицію на допиті і найчастіше схильний говорити правду. У процесі такого допиту ефективними можуть бути: пред'явлення доказів, оголошення показань інших осіб, результати слідчих (розшукових) дій, постановка різного роду запитань [14, с. 218].

Заключний етап допиту передбачає фіксацію його результатів шляхом складання протоколу та (або) застосування фотозйомки, аудіо- та/або відеозапису. На наше переконання, відео- чи аудіозапис допиту службової особи органу місцевого самоврядування, яка підозрюється у розкраданні бюджетних коштів, є дієвим засобом запобігання можливому запереченню підозрюваним своїх показань в судовому засіданні й подачі неправдивих заяв про застосування до нього фізичного та/чи морального тиску з боку правоохоронних органів.

Висновки. Таким чином, специфіка допиту службової особи органу місцевого самоврядування, підозрюваної у розкраданні бюджетних коштів, визначається складним механізмом злочинної діяльності, фаховою обізнаністю підозрюваних з характерними (притаманними лише їй) особливостями бюджетної діяльності, можливими формами активної протидії розслідуванню та, під час, низьким рівнем знань працівників правоохоронних органів специфіки бюджетного забезпечення місцевого самоврядування.

Тактика допиту службової особи органу місцевого самоврядування, яка підозрюється у розкраданні бюджетних коштів, будується залежно від позиції допитуваної особи та слідчої ситуації, яка склалась на момент слідчої (розшукової) дії. У безконфліктній ситуації (особа визнає свою вину і бажає давати показання), слідчий може використовувати такі прийоми, як деталізація показань про вчинене діяння та особу допитуваного, його зв'язки, оточення, мотиви вчиненого кримінального правопорушення, актуалізація у пам'яті забутого, повторний допит за наданими раніше показаннями. У конфліктній ситуації (підозрюваний заперечує свою вину) тактичними

прийомами допиту можуть бути: пред'явлення доказів; деталізація показань; демонстрація невідповідності показань реальним фактам; пред'явлення відповідної документації, речових доказів, висновків експертів; наведення контраргументів.

Тактичні особливості допиту службових осіб органів місцевого самоврядування, підозрюваних у розкраданні бюджетних коштів, окреслюються такими обставинами: 1) характеристиками допитуваної особи, у тому числі рівнем її освіченості, інтелектуальними і вольовими якостями; 2) характеристиками (професійними якостями та обізнаністю) особи, яка проводить допит; 3) специфічною сферою, видом і механізмом протиправного діяння; 4) слідчою ситуацією, яка складається у ході підготовки і проведення допиту.

Список використаних джерел

1. Дорошенко Ю. К. Особливості тактики допиту підозрюваних під час розслідування корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 202–209. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-109-7.26.
2. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб: Монографія / Є. Є. Демидова; за заг. ред. проф. В.Ю. Шепітька. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2013. 232 с.
3. Руфанова В. М., Титаренко О. О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 200 с.
4. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL : [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf).
5. Особливості розслідування окремих видів злочинів. Мультимедійний навчальний посібник. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2322>.
6. Давиденко В. Тактика викриття неправдивих показань при розслідуванні економічних злочинів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 1. С. 45–57. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(102\)05](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(102)05).
7. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. За ред. М.І. Хавронюка. К. : Москаленко О. М., 2019. 464 с.
8. Романенко Р. Р. Виявлення та розслідування підрозділами Національної поліції України розкрадання лісодеревини : дис... канд. юрид. наук, 12.00.09. Львів, 2021. 215 с.
9. Пісний В. Психологічні аспекти застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування технології злочинного збагачення *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 120–128. DOI: 10.33270/03233302.120.
10. Томин С. В. Завдання та тактика допиту як засобу встановлення причин та умов вчинення корупційних кримінальних правопорушень. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 6. С. 177–181. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dr.ua/2022.6.29>.
11. Татарин Н. М. Особливості тактики допиту під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 209–212.
12. Ліпін Ю. О. Підготовка до допиту підозрюваного на початковому етапі розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері енергетики. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 12. С. 141–148. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.12.20>.
13. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 2 / [А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.
14. Криушенко Л. І. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні шахрайства в банківській сфері. *Право і суспільство*. 2016. № 4. Ч. 2 С. 213–221. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/4_2016/part_2/39.pdf.